

40 години Обединено детско заведение 7 „Детелина“, София
40 Years Kindergarten 7 „Detelina“, Sofia

ВЛИЯНИЕ НА МУЗИКАЛНИТЕ ДЕЙНОСТИ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ФОНЕТИЧНИЯ СЛУХ И ГОВОРА НА ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Янита Стойчева

Обединено детско заведение 7 „Детелина“, София

Резюме. Настоящата разработка проучва връзката на музиката и пеенето с речеви слух, чрез чието успоредно развиване се постига правилна артикулация на звуковете в българския език. Говоренето и пеенето налагат използването на сложни условни рефлексни на втората сигнална система, известни под наименованието фонемни. Работата по правилното им произнасяне и отдиференциране на базата на създадената система в това диагностично изследване е гаранция за културен изказ и грамотност в училищна възраст.

Keywords: formation of the sounds, articulation, ear for music, verbal communication, socialization

Основна функция на словото е комуникацията между хората, която не се появява само в обикновеното разговорно общуване, а и във всички комуникативни форми, съдържащи в структурата си като съставен елемент говор, включително и в певческото изкуство.

В пеенето се осъществява сложен синтез между слово и музика. Още в своя произход и най-ранни форми на музикално мислене, каквито срещаме запазени във фолклорната практика, музиката е съществувала в неразривно единство с танца и словото. Пеенето е средство за общуване каквито са живописата, жестовете и други. Вън от общуването е невъзможно научаването на говор и усвояването на езика.

Българският език, като всеки друг, има независими звукови норми и свои фонетични закони, които се обуславят от сложната двупластова структура на езика, като единство от смислова и звукова страна. Така всеки национален език изработва съответен фонетичен вид, който се вменя в наложените принципи на звучност и гласообразуване.

В българската музикална практика се отдава значение на изучаването на особеностите на нашия език, на правилния изказ при спазване на фонетичните норми.

В предучилищна възраст нервната система се характеризира с изключителна пластичност, а всички процеси имат по-добри характеристики, когато са придружени от емоционални преживявания. Изграждат се първите представи за себе си

и едновременно с това се формира самооценката, усвояват се морални и социални норми, нараства самостоятелността на детето и регулиращата роля на речта, което е благодатна почва за реализиране на пълноценни социални контакти.

Каква е връзката между глас и слух? Преди всичко добрата координация между глас и слух е основа за правилно и точно интониране. В пеенето за доминиращ компонент се приема музикалният слух, от което следва, че се развива и фонематичният слух. Българският музикален педагог Ц. Колев изтъква биологични и физиологични предпоставки за появяването, взаимната връзка и развитието на гласа и слуха. На Втората научна конференция по въпросите за развитие на музикалният слух и певчески глас на децата е представен български опит за същността и значението на координацията между гласа и музикалният слух и за формите и методите на работа за постигането на такава координация. Интересен е разделът за причините, поради които не се постига координация между глас и слух:

1. Отсъствие на слухов контрол на гласа като естествена причина за лоша интонация.

2. Липса на взаимодействие между музикалният слух и вокалната моторика у децата.

3. Недоразвита словесна реч и пеене в ранна възраст.

4. Ролята на музикалните възприятия и представи като главен фактор за ускорена координация между гласа и слуха (Сталева, 1965).

Основно качество на пеенето е непрекъснатият поток на звука – така наречената кантиленност. В стремежа да се постигне съвършенство на кантилената често остава в сянка, а понякога напълно се пренебрегва не по-малко важният компонент на вокалния процес – ясното и отчетливо произнасяне на словесния текст.

При говора също имаме непрекъснатост, която тук е наречена линейна неразчлененост (линейни отрязъци, съответни на класическото понятие за говорен звук или възприетото понятие фонема). Противоречивото положение, произтичащо от необходимата членоразделност на говора, и линейната му неразчлененост е разрешено с българско участие. Мирослав Янакиев подчертава, че говорният поток не се поддава на линейно разчленение по оста на времето, но говорът не е неразчленен изобщо. Той прилича на „многогласно пеене със самостоятелно водене на гласовете“, т. е. може да се моделира като партитура за оркестър: в даден момент се включва някой инструмент, в друг момент се изключва някой, понякога два или повече се включват или изключват едновременно и т. н., така че се получава цялостната полифонична мелодия на говора, която именно се свързва и със смисъла (Младенов et al., 1990).

Фонемната теория на Янакиев нанесох върху системата на вокалите и някои сонанти, а след това и върху останалата част от говора. Подобно вграждане може да обясни как днешните деца навлизат в ограмотяването (Младенов et al., 1990).

Музикално-художественото цяло, към което принадлежи и мелодията, се разделя на три равнища:

1. Фонематичното равнище на езика съответства на сензорното, т. е. тоново-различителното в музиката.

2. Синтактичното равнище в езика съответства на мотиви, фрази, изречения в музиката.

3. Логико-композиционното равнище в езика съответства също на логико-композиционното цяло, където първите две равнища са строителен материал. В психология на възприятието тук механизмът е представата, а в първите две – усещането и пресните следи в паметта (постановка на Назайкински) (Стоянова, 1991).

И в единия, и в другия случай заедно с физиологическия протича и сложният процес на художественото отражение и осмисляне на действителността.

Наред с моделиране на диагностичната зависимост и статистическите процедури като основни, включих интервю, наблюдение и анкета като допълнителни методи за изследване.

С проведеното интервю установих нивото на детските представи за правилен говор, за връзка между слух и говор и за информираността на децата по отношение на музикалната и звуковата култура на речта.

Педагогическото ми наблюдение проследи възможностите на децата за различаване на звук (тоноворазличителна усетливост), които конкретизирах в музикално-сензорни еталони за височина, сила, трайност, тембър и които са основни свойства на музикалния слух. Наблюдението ми даде представа за детските възможности за възприемане и възпроизвеждане на различни звукове.

Анкетата ми даде представа за позицията на родителите относно културата на речта и вниманието, което обръщат на правилния изговор на думите от децата им и примерите, които им дават.

В процеса на работа направих специфично изследване на всяко дете за способностите му за звукообразуване и артикулиране на проблемните звукове от българския книжовен език. Повторих изследването след около половин година. Резултатите от него ми разкриха интересна перспектива за педагогическата работа. Те могат да възбудят интерес и у специалист логопед.

Целенасочено и умишлено използвах народния фолклор, като естествено условие за овладяване на българския език и за осъзнаване на националната и културната принадлежност от децата.

Различните характеристики на двете области, между които установих диагностична зависимост, ме стимулираха в процеса на търсене и откриване на съответстващите понятия за всяка от тях да установя взаимозаместващи се степени при паралелното им развиване и да създам съответен измерим продукт. Визуално поэтапната работа с децата представих със схема.

Фигура 1

Неоспорим е фактът, че пеенето и говорът са слети в единен синтезиран процес на обучение. Необходимо е да се отделят елементите гласна–съгласна, оттам да се премине към сричка, слово, фраза и т.н. Певческата дейност се осъществява върху гласните звукове. От направените наблюдения върху пеенето и говора в техните три измерения – височина, времетраене и сила, се доказва, че говорът и пеенето, взети като цялостен процес както в своя артикуляционен, така и в своя акустичен аспект, са динамичен и последователен процес, изразяващ се в прехода от един звук към друг в цялостното и непрекъснато протичане на звуковата „верига“.

В разпяването, което е обективно за всеки певчески акт, включих гласните с неточна артикулация чрез певчески упражнения в посока от широки към тесни гласни; следват упражнения по двойки широка–тясна с контрол върху редукция, йотация или лабиализация; приключва с упражнение с подреждане на широки гласни в средата на веригата, започваща и завършваща с тесни гласни

Така подредих първото ниво от първия етап.

На второ равнище включих постепенно всички проблемни съгласни:

1. Упражнения за анализ на издишваната въздушна струя при артикулация на сонорната носова съгласна М. Започва се с добавка на гласна, комбинации с тях, думи и изречения.

2. Упражнения за анализ на движението на издишваната въздушна струя при работа със съгласната Н.

3. Упражнения за анализ на издишвания въздух – обхващат звучните шумови съгласни Ж, З, В.

4. В разпязване бяха включени всички проблемни съгласни Р, Л.

5. Анализ и работа върху беззвучните проблемни съгласни С, Ш, Ц и Ч – с всички гласни по определена последователност.

Вторият етап включва песенен репертоар, който се овладява паралелно с решаването на специфични говорни задачи. Това е третото равнище, в което децата със завиден интерес усвояваха популярни песни и народно творчество.

В планирани музикални ситуации бе работено целенасочено с децата от музикалния педагог Нина Александрова за тяхното музикално развитие, а също и с идеята да бъде разбрано от децата значението на самоконтрола и самооценката и тяхната необходимост при формиране на правилен говор. При такива ситуации аз бях в помощ на музикалния педагог.

В другите режимни моменти (в планирани и непланирани ситуации) аз се ангажирах да стимулирам децата:

- чрез създадено в занималнята музикално ателие, снабдено с книжки с интересни илюстрации и придружени с нотен запис; с касети с песнички, изпълнявани от деца в непланирани ситуации;

- чрез всекидневно утринно раздвижване в планирана музикално-двигателна дейност;

- чрез присъствието на музиката при подготовката за сън;

- чрез познавателната стойност на игрите за устройството на говорния апарат; на пътя на звука; за уточняване на представите за гласовите резонатори.

При такова разположение на работата във времето се получава както обемност на музикалната дейност чрез включването ѝ в други дейности, така и дълбочина на заниманията чрез натрупването на знания.

Интересът към всички упражнения, видове песни и музикални игри, които са съдържанието на диагностичното ми изследване и пълнежът на равнищата в схемата, ще бъде в помощ на работата за всеки музикален педагог.

Ценността на тази разработка е наборът от упражнения, създадената система, развиваща фонематичния слух и говор у подрастващите и стимулираща детската самоизява, самооценка и самоконтрол. В този си вид има стойност на методика за работа при изграждане на звуковата култура при децата от предучилищна възраст.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов, Б. (1996). *Приключенията на Палечко в омагьосаната книга*. София.

Бижков, Г. (1997). *Дипломната работа – не е лесна работа*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.

Бояджиев, Т., Тилков, Д. (1990). *Българска фонетика*. София.

Витанова-Сталева, Л. (1968). *Музика, ноти, ученици*. София.

- Георгиева, М. et al. (1980). *Изразително четене и театрално изкуство*. София.
- Даскалова, Ф. (1994). *Методика на обучението по роден език в детската градина*. Пловдив.
- Периклиева, М. (1962). *Ритмични игри за деца*. София.
- Катеринова, Е. et al. (1981). *Поточето пее*. София.
- Колев, Й. (1995). *Творческо музикално развитие на децата от предучилищна и начална училищна възраст*. София.
- Минчева, П. (1994). *Музиката и интелектът в светлината на теорията на Ж. Пиаже за интелектуалното развитие*. София.
- Младенов, Ц. et al. (1990). *Съвременен български език с увод в езикознанието*. Благоевград.
- Николова, Е. (1995). *Музикални картини*. София.
- Николова, Е. et al. (1989). *Книга за музикалния ръководител в детската градина*. Ч. 2, София.
- Сеченов, (1962). *Пение и реч в свете учения И. Павлова*. Москва.
- Сталева, Л. (1965). *Развитие и опазване на детския глас*. София.
- Стоянов, Ст. (1993). *Граматика на българския книжовен език*. София.
- Стоянова, Г. (1991). *Музикалност*. София.
- Стоянова, Г. (1985). *Певческата култура на учениците*. София.

INFLUENCE OF MUSICAL ACTIVITIES ON THE DEVELOPMENT OF PHONETIC SPEECH AND HEARING PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The study examines the relationship between music and singing and hearing speech in achieving proper articulation of sounds in Bulgarian.

Talking and singing require the use of complex conditioned reflexes of the second signal system that have the name phonemes. Correct pronunciation, and distinguish the diagnosis based on the established system of tone diagnostic test is a guarantee of cultural expression and literacy in school age.

Ianita Stoicheva

Senior teacher

✉ Kindergarten „Detelina“
44, Deyan Belishki Str.
Sofia, Bulgaria
E-mail : yanisto@abv.bg